

DİYARBAKIR'DA DAĞ KEÇİLERİ VE MELEZLEŞTİRİLMESİ

GİRİŞ

Evcil hayvan türleri arasında keçinin önemli bir yeri vardır ve ekonomik önemi fazla olan türlerden birisidir. Bunu keçinin ilk evcilleştirilen hayvan türlerinden birisi olmasına ve değişik çevre koşullarına, kısa sürede uyum göstermesine bağlayabiliriz. Özellikle Tropik ülkelerdeki halkın besin ihtiyaçlarının karşılanmasında keçinin ayrı bir yeri vardır. Hindistan, Meksika, Nijerya, Irak, Libya, Fas, Yunanistan ve Türkiye gibi ülkelerde rutubeti az, kurak ve yarı kurak alanlarda keçi yetiştiriciliği yaygın şekilde yapılmaktadır.

M.Ö. 9000-7000 yıllarında Orta Doğu'da evcileştirildiği düşünülmektedir. Halen dünyada yetiştirilmekte olan evcil keçi ırklarının 3 yabani keçiden köken aldığı kabul edilir. Bunlar; *Capra prisca adamets* (kılıç boynuzlu), *Capra falconeri* (burgu boynuzlu) ve *Capra aegagrus* (hilal boynuzlu) yabani keçi ırklarıdır.

Keçi yetiştiriciliği özellikle kırsal kesimde yaşayanlar için hayvansal protein kaynağı açısından önemli bir yere sahiptir. Keçi ürünleri et, süt, deri ve kıl ya da tiftiktir. Türkiye et üretiminin %7.3, sütün ise %2.3 keçilerden sağlanmaktadır (FAO, 2002). Et üretimi keçi başına ortalama 16.3 kg ve süt üretimi 61 kg'dır. Keçilerde üretilen ürünlerin yaklaşık %60'ı öz tüketimde kullanılmaktadır. Türkiye genelinde küçükbaş hayvan varlığı içindeki payı %21.4'lik gibi oldukça önemli bir paya sahiptir. Keçi varlığı bölgelere göre dağılımında, Akdeniz bölgesi %26.5, Güneydoğu %25.6 ve Ege bölgesinde %20.3'lük büyük bir yayılma olduğu dikkati çekmektedir.

Her ne kadar keçiler daha çok dışarıda otlatılmaya elverişli iseler de dünyada entansif bakım ve beslemeye de oldukça iyi yanıt veren keçi ırkları da vardır. Gerek ılıman iklimli ülkelerdeki ve gerekse tropik bölgelerdeki süt tipi keçiler buna örnektir. Süt keçileri, her iklim koşullarında yetiştirilmesi, sıcağa ve soğuğa karşı toleranslı olması, uzun yürüyüş kabiliyeti ve kolayca pazar bulma ve alma kolaylıkları yanında, oransal süt veriminin (canlı ağırlığın 50 kg x 10-15 katı=500-700 kg/yıl) yüksekliği nedeni ile yalnız ovada değil dağlık yörelerde de tercih edilmektedir. Keçi yalnız kırsal kesimde dar gelirli ailelerin değil, aynı zamanda işçi, emekli, memur, bağ bahçe tarımı ile uğraşan tüm küçük çiftçiler tarafından da yetiştirilmektedir. Bunlar, ailelerinin günlük ihtiyacı olan, süt, yoğurt, yağ ve peynir gibi önemli hayvansal ürünleri, sığır ve koyundan daha çok süt

DIYARBAKIRDA
DOĞAL HAYAT
SU, İKLİM,
ENERJİ VE
MADEN

Murat TOMAR

Ziraat Mühendisi

murattomar@yahoo.com

keçisi ya da Kıl keçisinden sağlamaktadırlar. Keçi kırsal kesimde fakir ailenin geçim kaynağı ve sigortasıdır. Bu üretim dalında masraf yok denecek kadar azdır. Vücut yapısının küçük olması, değişik beslenme alışkanlıkları, selülozu iyi sindirebilme, yüksek süt ve döl verme yetenekleri ile elverişsiz şartlarda dahi başarılı şekilde yetiştiriciliğinin yapılabilmesi keçi yetiştiriciliğini cazip kılmaktadır.

Dağ Keçisi

Dağ keçisi (*Capra*), 9 türü içine alan bir cinstir. Evcil keçi (*Capra aegagrus hircus*) diğer bir adıyla yaban keçisinin evcilleştirilmiş bir alt türüdür. Keçiler, geniş getiren hayvanlardır. Bu hayvanların midesi 4 bölümden oluşur. Keçinin erkeği *teke*, kısır erkeği *erkeç*, dişisi *keçi*, yavrusu ise *oğlak*, bazı yörelerde 1 yaşına kadar *çepiç* olarak çağırılır.

Mezolitik dönemde Diyarbakır'da keçi

Çermik Sinek Kayaltı sığınağında M.Ö.13.000 yıllarına ait av resminde 14 dağ keçisi resmi bulunmaktadır.

Anadoluda resmi saptanan en eski av resmi
(Prof.Dr.Oktay Belli'nin Arkeoloji Sanat Derg.120.sayı)

Neolitik dönemde Diyarbakır'da keçi

Ergani yakınlarındaki Çayönü kazılarında gün ışığına çıkarılan çeşitli kalıntı ve buluntuların ortaya koyduğu,yalnız Anadolu'nun değil,bütün Güneydoğu Asya ve Avrupa'da İsa'dan 7 bin yıl önce ilk karma ekonomisi gerçekleşmiştir; koyun, keçi, köpek gibi hayvanlar evcilleştirilmiş, yerleşik bir düzen içinde özgün bir mimariye sahip insan toplulukları yaşamıştır. (Halet Çamlıbel, Güneydoğu Anadolu Tarih öncesi araştırmalarının Kültür Tarihi Bakımından Önemi' Atatürk Konferansları.1970. TTK yayını.Ankara.1972.s.26) (Ufuk Esine'Tarih öncesi çağlarda Anadolu'da ilk Üretim Aşaması.'Toplum ve Bilim'.No.6-7(Yaz-güz 1978).s.22)

Halan Çemi kazılarında 14 karbon ile erken Neolitik kültür kalıntıları ortaya çıkarılmış,Doğu Anadolu'nun en eski kültürü bulunmuştur.Kazıda hayvan kalıntıları bulunmuştur. Bunlar koyun,keçi,geyik,sığır,kaplumbağa,kuş,balık gibi türlerdir. (Yrd.DoçDr. Remziye Okar, Sedat Kılıç: Batman ve Çevresi tarihi Gelenek ve Göreneği.Diyarbakır.D.Ü.Eğitim Fak. Tarih Eğitim Bölümü.1998.s.42-44)

Selçuklu döneminde surlar ve Keçi Motifi

Diyarbakır Surları ve Dağ Keçi Kabartması

Mardin kapı ve Dağ Kapı'da Abbasilere ait kabul edilen boynuzlu hayvan (Keçi, öküz) figürleri bulunmaktadır. Selçuklu (Melikşah) Burcu'nda mücadele eden iki keçi kabartması, burcun kitabesinin birinci satırının altında orantılı yer almıştır. Nur Burcu'nun kitabesinin son satırının üstünde iki dağ keçisi kabartması, Melikşah Burcu'ndaki kabartmalardan daha ustalıkla işlenmiştir. (M.Ali Abakay. Diyarbakır Kalesi'nde Motiflerle Kabartmalar) (www.edebiyatdostlari.com/tarih/946-diyarbakir-kalesinde-motiflerle-kabartmalar.html)

Günümüzde Keçinin Durumu

Diyarbakır'ın Küçükbaş Hayvan Varlığı (1000 Adet) (TİM)

Diyarbakır ilinde yetiştiriciliği yapılan yerli ırk koyunlar, akkaraman, morkaraman, ivesi, dir. Keçi ırkı olarak bölgemizde kıl keçisinin yetiştiriciliği yapılmaktadır.

Saanen Keçisi ve Tekesi

Genel olarak keçiler küpeli, kısa ve beyaz tüylüdür. Meme iki but arasına iyi yerleşmiş olup koltuk tipi bezel memedir. Gelişme hızı, süt ve döl verimi yüksektir. Genellikle 2-5 başlık gruplar halinde aile işletmelerinde kullanılır. 1959'lı yılların başında Türkiye'ye de getirilmiş ve halen saf ve melez olarak yetiştirilmektedir (Verim Özellikleri Saanen ırkının en önemli özelliklerinden birisi olan farklı iklim koşullarına uyma yeteneği sayesinde, götürüldüğü yerlerde çok çabuk adapte olabilmektedir. Saanen keçileri yemleme ve mera koşullarına karşı çok duyarlıdır.

Yüksek verim yeteneği ancak iyi bakım ve besleme koşullarında ortaya çıkar. Saanen keçilerinde yemden yararlanma yeteneği yüksektir ve erken çağda cinsi olgunluğa ulaşırlar ve hızlı ürerler. Bu da Saanen ırkının yetiştirme yönünden en önemli avantajıdır. Döl verimi yüksek olan ırk, genellikle ikiz yada üçüz doğum yaparlar. Canlı ağırlık erkeklerde 70 kg, dişilerde 50 kg'dır. Ortalama 2.5 yaşında süt verimi 750 kg ve laktasyon

süresi 280 gün'dür. Elit dörülerde laktasyon süt verimi bir ton ve laktasyon uzunluğu 300 gün olarak saptanmıştır. Sütte yağ oranı % 3.4-3.6 civarındadır.

Kilis Keçisi

Her türlü iklim koşulların iyi uyabilen, ekstansif ve entansif koşullarda, küçük aile işletmeleri halinde veya sürüler halinde yetiştirilebilen, sağlam vücut yapılı, uzun yürüyüş yetenekli süt ve döl verimi yüksek bir keçi ırkıdır. Güney Doğu Anadolu Bölgesinde özellikle Hatay, Gaziantep ve Urfa dolaylarında yetiştirilen bu ırk Suriye'den getirilen Halep keçileri ile kıl keçileri arasında yapılan melezleme ile ortaya çıkmıştır. Sayıları 100 bin dolayında olan Kilis keçileri Türkiye yerli ırkları içerisinde süt verimi en yüksek olan ırktır. Kili keçilerinde vücut çok uzun ve genellikle siyah renkli kıllarla kaplıdır. Kulaklar çok uzun, geniş ve sarkıktır. Kilis keçileri genellikle boynuzludur. Ancak boynuzsuz hayvanlar erke ve dişide de bulunmaktadır. Meme iyi gelişmiş olup iki bacak arasında öne doğru uzanmaktadır.

Verim özellikleri ergin tekelerin canlı ağırlıkları 60-90 kg, dişilerin ise 45-65 kg ararsında geniş bir varyasyon göstermektedir. Laktasyon süt verimi 200-350 kg ve laktasyon süresi 250-300 gün'dür. Sütte yağ oranı %4.3-4.7 civarındadır. Kıl verimi 500-600 g'dır. 100 keçiden elde edilen oğlak sayısı 120-160 arasındadır.

Saanen Keçisi ile Melezleme

Keçiler geviş getiren diğer hayvanlara kıyasla elverişsiz çevre şartlarına daha dayanıklıdır. Meralardan çok iyi yararlanabilirler. İyi bir süt keçisi yaklaşık 10 ay sağılabilir ve günde ortalama 2 kg süt verebilir. Bu açıdan süt

keçilerinin hiç yemlenmeden, sadece merada beslenmeleri düşünülemez. Çünkü istenilen süt ve döl veriminin elde edilmesi beslemeyle yakından ilişkilidir. Üreticilerin sahip oldukları, et ve süt verimleri düşük yerli ırk keçileri elden çıkararak, yerine yüksek verimli kültür ırkı hayvanları koymaları ekonomik olmayabilir. Bu nedenle süt keçiciliğinin geliştirilmesinin esas melezleme çalışmalarına dayanır. Ancak melezleme çalışmalarının başarılı olabilmesi için damızlıkların yüksek verimli hayvanlardan seçilmesine dikkat edilmelidir. Sonraki melezleme çalışmalarına elde edilen melez keçilerle devam edilebilir. Dünya'da keçi yetiştiriciliğinde yerli ırkların ıslah edilmesi amacıyla en çok Saanen ırkı keçiler kullanılır. Bunun nedeni Saanen keçisinin farklı iklim ve çevre koşullarına kolayca uyabilmesidir. Böylece bir çok ülkede yerli keçilerin ıslahında Saanen keçileri kullanılarak yüksek verimli yerli keçi tipleri elde edilmiştir. İyi bakım ve besleme koşullarında 2,5 yaşın üstündeki bir Saanen keçisi bir sağım döneminde 280-300 gün sağılabilen ve toplam 700-900 kg süt verebilmektedir. Saanen keçileri İsviçre kökenli süt ve döl verimi yüksek hayvanlardır. Saanen keçisinin vücudu beyaz veya parlak krem rengi kısa kıllarla kaplıdır. Deri rengi pembemsi. Omuz, sağrı ve sırt çizgisi üstündeki kıllar daha uzundur. Tekelerin sakal ve yelesinde uzun kıllar oluşmuştur. Tekelerin canlı ağırlığı 75 kg'a kadar çıkabilmektedir. Dişilerin vücudu süt tipine uygun zayıf ve ince bir yapıya sahiptir ve canlı ağırlıkları 50 kg civarındadır. Bacakları düzgün ve sağlam yapılı yol yürümeye elverişlidir. Meme yapısı çok iyi gelişmiş ve vücuda bağlantısı geniş koltuk meme tipindedir. Döl verimleri yüksektir. Çoğunlukla ikiz veya üçüz oğlak verir. Saf olarak

da yetiştirilen Saanen keçileri ülkemizde de yerli ırklarımızın ıslahında kullanılır. Özellikle Ege Bölgesinde kıl keçilerinin ıslahında Saanen keçisi tekeleri başarı ile kullanılmaktadır. Saanen keçisi ile kıl keçisi melezlerinin yerli ırklara göre süt verimi fazla, canlı ağırlıkları ve et kalitesi yüksektir. 300 başlık yerli kıl keçisi sürüsünden elde edilebilecek süt, 50-60 başlık melezlenmiş bir sürüden sağlanabilir. Melezlerde ikiz doğum oranı yerli ırklara göre daha yüksektir. Elde edilen bu melez keçiler, Saanen tekeleri ile tekrar çiftleştirilerek, daha ileri melezler elde etmek de mümkündür. Teke katım zamanı bölgelere göre değişir. Aşım mevsimi öncesi keçilerin ve tekelerin özel bir yemlemeye alınması faydalıdır. Böylece kısırlık riski azalırken, ikiz ve üçüz doğumların artması mümkün olabilir. Keçilerde teke katma işlemi “serbest katım” ve “elden katım” olarak iki şekilde yapılabilir. Serbest Katım Serbest katım yönteminde 30-35 keçiye ergin bir teke hesabı ile katım yapılır. Eğer teke genç ise, 15 keçiye bir teke hesap edilir. Elden katım yönteminde, kayıt tutma imkanı olduğundan hangi dişinin hangi tekeye verileceği bilinir. Böylece sürünün verimce iyileştirilmesinin devamı sağlanabilir. Keçilerin gebelik süresi 145-155 gündür. Gebeliğin son 4-6’ncı haftasında yavrunun gelişimi hızlı olduğu için anneye iyi bakım ve besleme uygulanmalıdır. Doğum yaklaştığında keçilerin ayrı bir bölmeye alınması tavsiye edilir. Bölme tabanına bol altlık serilir. Doğumdan sonraki 3-5 gün yavruya ağız sütü mutlaka verilmelidir. Oğlaklar ilk iki ay annelerini emer, fazla süt ise sağılır. Sağımda meme bakımına ve temizliğine gereken özen gösterilmelidir. Sağım sırasında temizlik kurallarına uyarak keçi sütünde istenmeyen kokuları azaltmak yetiştiricinin elindedir. Ülkemizde keçi sütleri inek ve koyun sütleri ile karıştırılır inek sütünden geri kalmaz. Keçilerin barınakları ise gereksinimlerini karşılayacak düzeydedir.

KAYNAKLAR

1. Kaymakçı ve Aşkın 1997, Özcan 1989, Şengonca , 1974). Haris and Frederick.1996, Kaymakçı ve Aşkın 1997, Özcan 1989, Şengonca, 1974.
2. TİM.
3. tr.wikipedia.org/
4. Özcan 1989, Anonymous 2002.
5. Kaymakçı ve Aşkın, 19975164

